

Leihatila ① MARKOS ZAPIAIN

'Leturiaren egunkari ezkutua' gogoan. Jose Luis Alvarez Enparantza 'Txillardegiri' ren 'Leturiaren egunkari ezkutua' nobelaren berrirakurketa pertsonala planteatzen du artikulu honen egileak. Datorren astean, Txillardegiri buruzko jardunaldiak egingo dira Donostian.

Lilura eta gizon indarkeria. Zakurra

A siko zor diogu Espainiari, Espainiako Armadari partikulari. Separatisten atzaparretatik salbatu gaitu sarritan. Txin erasoko baltigu, edo Afrika beltzak, hortxe genuke odola gerturik geure alde emateko. Gainera, *Leturiaren egunkari ezkutua*-ren aitajauna duzu, Txillardegik Galizian ondu baitzuen. Ferrolgo soldaduskan, 1956an, lanpernak eta Ribeiroa lagun.

Txillardegiren gainerako eleberririk bezala, *Leturiaren egunkari ezkutua* ere pasiboki jasoriko egoera bati protagonistak eginiko ukoak abiarazten du. Joseba Leturiak, hasieran, gizarteari muzin eginik, naturaren poz osoa bilatuko du, bakar-bakarrik, udalenez, *Zerubide* parkean, urmahelaren alboan.

Halako batean, Miren agertuko da, Pinto zakurrekin.

(Txillardegiren narrazioetan, talde bitan sailka daitezke ugaztunak: alde batetik, zakurrak eta katuak —Mirenen *Pinto* zein *Elsaren Mimú*— jende etxean eta familian kokatzeko lagungarri itxuraz, baina erreka jotzen dutenak; bestetik, tximinoak, gizakia bilakatzeko arraroetara bultzatu, gizartetik erauzi eta eromenera eta heriotzara daramatenak.)

Natura osoarenganako jorana, ordu arte gailen, Mirenengana bideratuko du aurrerantz Leturiak. Maitasunaren gazi-gozoan berri ematen baitzaigu batik batik Txillardegiren lehen eleberririk honetan. Zehazki, bikote heterosexualetan gizonzkoek izaten duten jokabide bixiaren berri: Leturiaren maitemintzea hasieran polita bada ere (Mirenen balikoipetik txitean-pitean igaro behar hori, ea *txiripaz* bere kuttuna ikustea lortzen duen, nahiz egiazki hiriko beste muturrera joan behar duen...), segituan azalduko dira, Miren bere gorputzera lasaia hurbil dadin baimentzeaz batera, Leturiaren amarruak eta xantaiak maita gero eta osokiago bereganatzeko: jelsiazko garrasiak eta argibide demandak, masailekoak, damuzko musu beroak...

Politikiago begiraturik, dena den, nabari da *Leturiaren egunkaria*-k ez digula maitasuna oro har erakusten, baizik maitasunak zelako gogobideak ibilarazten dizkion amorostuari. Txillardegik, Iparraldeko Printzetik zerbait baduena, eta idealista kritikotik, amodioak Leturiaren ariman pizten dituen irudiak eta irudiok atzera Leturiari eragiten dizkioten aldarreak aztertzen dizkigu. Txillardegiren aurreneko lau eleberrietako pertsonaiek, eskuarki, imaginazioaren esparrutik errealitateara nekez jauzi egiten dute, ez bada Mirenen gisako kristal delikatu bat hausteko, uka-

EUSKAL NOBELAGINTZA modernoaren aitzindaritzat jotzen da Txillardegiren *Leturiaren egunkari ezkutua* nobela, 1957an argitaratua. Ordu arteko euskal nobelietako pertsonaien aldean, barne izaera gatazkatsua du Txillardegiren obrako pertsonaia nagusiak. JUAN CARLOS RUIZ / ARGIAZ / PRESS

zaille mota baten autismo haluzinatuko bizi baititu.

Hasiera batean, Miren natura idealaren osagai gisa barneratzen da Leturiaren gogoan, osagai atsegina. Atsegina zaionez, Leturiak irudimenez berpiztuko du Miren, behin maitea begi bistatik desagerturikoan. Gauz ohean gogo-gogo, ahal bezain nabarmenki irudikatuko ditu Mirenen hazpegiak, elur bola gizen-duz: hurrengo topatzea maitearekin arreako baina atsegina goa izango zaio oraindik. Liluraren xarma eta arriskua, ametszko irudiarengana gero eta bizi indar handiagoa erakartzen datza, atsegina ez errealitateari baizik eta gogokoirudiri lotuz.

Alabaina, errealitateak inoiz ez dator bat amesturikoarekin. Leturiari behin baino gehiagotan kontaktuko zioten *Edurne Zuri*. Halatan, bere printzesak mantxarrik gabe eta birjin itxarongo ziola sakonki izango zuen ariman sustraiturik. Baina, ez-ustean, maitea beste arbatekin du begiztatuko. Ametsari ihes egin dio Miren errealak. Pitzatu egin da Leturiaren baitako Mirenen irudia. Eta, irudi horrek ia osotero betetzen zuenez Leturiaren maiteminduaren arima, Leturia bera arrakalatuko da. Miren erreala joko du

erruduntzat. Beraz, masailekoa joko dio errealitateari. Eta masailekoak ezkontza ekarriko du.

Leturiak berehala sentituko du, ordea, ezkontzea erabaki izanak askatasunaren aukera zabala desegin diola, hainbat bide baztertu duela sekula betikoz. Orobat, ezkontzaz geroztik Leturiak badu Miren, berea da, ez du dagoeneko jabe-kizun. Horrenbestez, gogaikarri bilakatu zaio, zama. Mirenen amodioa, aitzitik, bizirik da oraindik, baina Leturiak mespretxatu egiten du. Tentsioz mukurru, eldarnioz, Miren gizon gisa ageriko hiltzen saiatu ondoren, ihes egingo du Parisa, lilura berriren baten bila.

Leturiak, Parisen, gogoeta latz ugari- ren ondorioz bihotza adimenaren gainetik jarriko du, konponbide fideista bat aurkituz, Tertulianoaren *credo quia inep-tum* antzeko bat: zakurrak bideratuko omen du etxerantz. Ez nork zerbitu behar duen, baizik eta neuk nor zerbitu behar dudun, hartuko du galdera zuzentzat. Hortaz, Leturiak bere ingurukoan zerbitzari bilakatzeko erabakiko du, lagunak nagusi eta bera haren zakur bihurtzea, barkamena eskatu ondoren Mirenen eta bere aberriaren esanetara jartzea, beraientzat bizitzeko, adimen harroari muzin egin eta bihotza goratuz.

Beranduegi haatik. Zinez liluratu zuen Miren berehala Leturia; baina, maitea bereganatu zuenez geroztik, lilu-

ra itzali egin zen. Eta, Mirenen irudia amatatzeaz batera, Miren erreala ere hilko zaio eta hilko du Leturiak, azken orduko damuak eta konbertsioak gorabehera.

Aitzindaritzako goibela eta ohore ustela Leturiarena: tratu txar fisiko zein psikologiko emakume bat akabatzen duen euskal eleberririk bateko lehen pertsonaia baita.

Hatzeaz bestaldetik-en legez, eta Txillardegiren beste eleberrietan ez bezala, *Leturiaren egunkari ezkutua*-n biribila da denbora, amaierak hasiera errepikatuko du, eta suma daiteke bigarren, hirugarren eta hurrengo zikloek eleberrian kontatzen zaiguna berriro egingo dutela.

Joseba Leturiaren egunkaria eskuratzeko digu argitaratzaileak, berbarako, errepikatu egingo du, Leturia hil ostean, Josebak eleberriarren hasieran idatzirikoa, alegia, bizi izanikoa, betiko biribila zaharberrituz, Leturiak abduzitu balu bezala, Leturiaren itzala haren arimaz jabetu balitzan. Izan ere, Leturiari gertatzen zaionaren funtsa gizaki guztiok errepikatu behar izaten baitugu, alde edo moldez: zerbaitenganako edo norbaitenganako atxikimendu liluratua, hura geure egiteko grina, geureganatu osteko asperraldia, astun bilakaturiko irudiaren edo errealitatearen hilketa eta, azkenik, zikloa berriro, beste lilura-gairen bat bilatu beharra, aurrekoa putzuan datzan bitartean.